

Holdninger til engelsk
i reklame, s. 23

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

36. ÅRGANG 3/2008

- SPRÅKDAGEN 2008:
Shabana Rehman om norsk
i skolen, s. 10
- Svensk er lov i Sverige, s. 12
- Aviser sensurerer språk, s. 16
- Språk i strid, s. 29

Språkrådet

Nye tider; nye sider

Siste fredagen i juni stod kulturminister Trond Giske i Litteraturhuset i Oslo med St.meld. nr. 35 (2007–2008) i handa, *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. To dagar seinare heldt Øyvind Nordsletten, vår ambassadør i Moskva, stemnetale i Aasantunet på Sunnmøre og proklamerte at stortingsmeldinga representerte eit «paradigmeskifte». Eg vågar òg påstanden at me går nye språkpolitiske tider i møte.

Eit viktig første steg var Språkrådets utgreiing *Norsk i hundre* hausten 2005. I 2006 bestemte regjeringa Stoltenberg seg for å leggja fram ei stortingsmelding om ein ny språkpolitikk. Det enda i 2008 – med to meldingar. Først St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Språk bygger broer*, frå Kunnskapsdepartementet den 23. mai. Så den andre, hovudmeldinga på nær tre hundre sider, frå Kulturdepartementet den 27. juni. Der blir det sagt at språkpolitikken no skal femna vidare i samfunnet – før dominerte dei klassiske områda stat og skule. Stortinget skal minst ein gong i kvar periode drøfta tilstanden for det norske språket,

og Språkrådet skal utvida arbeidsområdet til å gjelda språksituasjonen i Noreg – ikkje berre norskens stilling i Noreg. Det er faktisk stor skilnad!

I Språkrådet viser dei nye tidene seg ved at publikasjonane og nettsidene har fått ny utsjånad i 2008. Frå og med dette nummeret endrar *Språknytt* både form, format og innhaldsorganisering. Utsjånaden følgjer den nye grafiske profilen til Språkrådet, og den redaksjonelle omlegginga vonar me skal verka meir interessevekkjande på nye lesargrupper, samstundes som me vonar at dei trufaste lesarane finn oss like leseverdige som før og blir med oss vidare. Me vil forsøkja å få til større emnebreidd. I kvart nummer blir det eit intervju med ein språkengasjert person, og i spalta *Språkbrukaren* gir me rom til ein gjesteskribent. Førstemann ut er journalist Kjetil S. Østli, som fekk NTBs språkpris for 2007.

Me gler oss – over nye sider og nye tider!

Sylfest Lomheim

INNHALD 3/2008

AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Spiren til språk
- 14 Äntligen en språklag i Sverige?
- 15 Det du ikkje visste om *l* og *m*
- 17 Språkbrukaren

INNSIKT

- 18 Når dine ord blir andres ord
- 23 You look great! Holdninger til bruk av engelsk i reklame
- 27 Væpnet med gloser
- 32 Ein nynorsk pioner

Redaksjonen tek gjerne imot brev frå lesarane. Det kan vere kommentarar til artiklane og emne i bladet, interessante ord og uttrykk ein har komme over, nyord, språkspørsmål eller anna. Adressa er: Språknytt, Språkrådet, Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO

Spørsmål: Hvordan bøyes ordet *livmor* i ubestemt form flertall?

Svar: *Livmor* heter på bokmål *livmorer* og *livmorene* i flertall til tross for at det usammensatte ordet *mor* ikke kan ha andre flertallsformer enn *mødre* og *mødrene*.

Det er ikke uvanlig at barn snakker om *morer* og *farer* i stedet for *mødre* og *fedre*, men det er neppe påvirkning fra barnespråk som gjør at de korrekte flertallsformene av *livmor* er *livmorer* og *livmorene*. Grunnen til de avvikende flertallsformene *livmorer* og *livmorene* er at en *livmor* ikke er noen «ordentlig» mor.

Livmor heter *livmor* på nynorsk også og bøyes som et vanlig hunkjønnsord:

livmor – livmora – livmorer
– livmorene

Svenske språkbrukere tenker ikke på samme måte som oss, for *en livmoder* heter *livmödrar* i flertall etter mønster av *moder* og *mödrar*.

Danskene gjør som oss i og med at det på dansk heter *livmodere* i flertall.

Norsk har noen få ord av samme type. Et godt eksempel på bokmål er *løvetann*, som kan bøyes på to måter:

- 1 en løvetann – løvetannen – flere løvetenner – alle løvetennene
- 2 en løvetann – løvetannen – flere løvetanner – alle løvetannene

Når *løvetann* bøyes som i tilfelle 1, betyr det 'en tann hos en løve' eller 'en tann fra en løve'. *Løvetann* er i dette tilfellet en helt parallell dannelse til f.eks. *bjørnetann* og *ulvetann*.

Når *løvetann* bøyes som i tilfelle 2, er det navn på en blomst. Her er det altså ikke snakk om noen virkelig tann.

Denne planten heter *løvetann* på nynorsk også, men i flertall heter det *løvetenner* og *løvetennene*. Nynorsk skiller altså ikke mellom planteriket og dyreriket i dette ordet.

Spørsmål: Heiter det *det er meg* eller *det er eg* på nynorsk?

Svar: Både *det er meg* og *det er eg* blir rekna som rett nynorsk, men å bruka subjeksforma *eg* er det tradisjonelle i nynorsk. Både *det er meg* og *det er deg* kan brukast i bokmål, men der står objektsforma *meg* mykje sterkare enn i nynorsk.

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det er i bruk. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi rår til eller rår frå å bruke eit ord, vil vi nemne det uttrykkjeleg.

Frp-rykning *Vi som følger Tour de France daglig må også finne oss i å spise i oss reklamen, og vi får det inn med teskjeer at sendingen er sponset av NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.*

Det er da jeg sterkt mot min vilje begynner å få Frp-rykninger i min sjel. En institusjon som lider under konstant pengemangel, hvorfor bruker de da det lille de har til å sponse et profesjonelt sykkeløp i Frankrike?

Aftenposten 28.7.2008

dagravn *Barn og unge i Oslo opplever daglig ran og vold. Nærmiljøet er så utrygt at mange skoler og bydeler forsøker å få på plass dagravner.*

Dagravn er dannet etter mønster av natteravn, som betyr «medlem av lokalorganisasjon som arbeider for trygghet i nærmiljøet om kvelden og natten».

Aftenposten 29.4.2008

gjør-det selv-mor *«Gjør-det-selv-mødre» forsterker oppfatningen av menn som tapere i samfunnet. Det hevder lege Svend Lindeberg ved fertilitetsklinikken Nordica i København. De siste årene har det vært en sterk økning av norske heterofile kvinner som reiser til Danmark for å bli gravid uten en mann, skrev Aftenposten i går.*

Aftenposten 27.7.2008

leksolog *Erling Drange Jåtten gikk fra ikke å kunne alfabetet til å lese vanskelige fremmedord på ett år. Leksolog Ingrid Ask og mor Kirsti Drange har all grunn til å være stolte av ham.*

Aftenbladet 11.6.2008

lillebror (ny, utvidet betydning av ordet): *Eklund [svensk morder] ble felt av bildene til en tilfeldig turgåer som testet det nye kameraet sitt. Den digitale utviklingen som skjøt fart på slutten av syttitalet førte med seg redsel for at overvåkningskameraer, kortbruk i betalingsautomater og minibanker skulle omdanne samfunnet vårt til Orwellsk terrorvelde der «storebror ser deg». Tilgjengeligheten på foto- og videoteknologi har ført til at det vel så ofte er lillebror som ser.*

Journalist Elisabeth Skarsbø Moen
i VG 15.4.2008

virkelighetspoliti *Den nye eliten har Morgenbladet kalt arvtagerne av makten etter makten fra 68-erne [...] Men hva med synet på kristendom og religion? Her er nok likhetene mellom generasjonene mer påfallende enn ulikhetene. Som virkelighetspoliti kjemper de sekularitetens sak og definerer den offentlige virkeligheten deretter. Denne makten er svært betydningsfull for å opprettholde sekulariteten. Den forgrener seg via høyt utdannende våpendragere i sentrale posisjoner i det norske samfunnet.*

Leserinnelegg i Aftenposten 13.4.2008

I denne spalten tar vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

IMPORT OG EGENPRODUKSJON

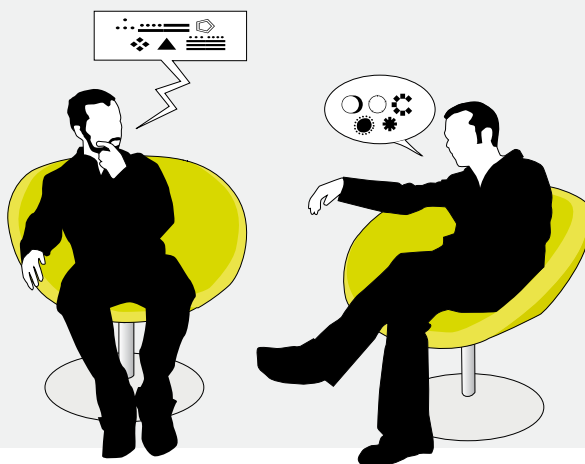
At fremmedord er en berikelse for språket, er de fleste enige om. Noen mener samtidig at vi bør begrense oss til å ta inn de ordene vi virkelig trenger. Men ingen tror at vi kan klare oss uten fremmedord. Likevel skapes det ofte inntrykk av at Språkrådet vil «lage» norske ord for enhver pris. Sannheten er snarere at Språkrådet ønsker å vurdere prisen og prøve ut varene i hvert tilfelle, slik man gjør på andre områder i livet. Det er altså ikke snakk om noe enten-eller, men om utprøving. Når et språk er så dominerende som engelsk er i dag, er det lett å bli overveldet, men hvert nytt ord fortjener grundig overveielse. Enveiskjøring i ordutviklingen, enten den ene eller andre veien, kan svekke norsk som et skikkelig alternativ til engelsk.

Alle språk er fulle av tilfang som kan brukes til å utvikle ord for nye begreper. Det engelske ordforrådet blir stadig tøyd og strukket, og «gamle» ord får utvidet betydning. Også norsk kan utvides med utgangspunkt i eksisterende ressurser, gjerne inspirert av engelsk. Den slags ressursutnyttelse har flere fordeler. De fleste av oss forstår norske ord bedre, og hjemlig ordstoff skaper mindre ugreie i rettskrivningen. (Det er ikke noen hemmelighet at forholdet mellom skrift og tale i engelsk er mer problematisk enn i norsk.) Ikke minst kan nyskapingen på kjent grunnlag støtte opp om eksisterende ord og hindre

forvitring i norsk fagterminologi.

Norske ord som erstatter importord (lånord og fremmedord), kalles gjerne *avløser*. Arbeid med avløserord var en viktig oppgave for Norsk språkråd (forløperen til Språkrådet), som i 2000 lanserte e-postforumet «Ordsma». Noen frukter av dette arbeidet finnes i ordlista «På godt norsk» på Språkrådets hjemmesider. Skriv gjerne til oss hvis du er på jakt etter gode avløserord eller har egne forslag. Du kan sende inn spørsmål, forslag og merknader til avlos@sprakradet.no. På nettsidene våre kan du gå inn på [Råd om språk > Norsk for engelsk](#). Der finner du både avløserlista og artikler om arbeid med avløserord. Hvorfor ikke prøve litt selv?

I neste spalte ser vi nærmere på noen framgangsmåter i arbeidet med importord. Senere vil vi også drøfte aktuelle enkeltord.

Bevegelse på alle fronter

Ida Berntsen har tatt over styreleder vervet i Språkrådet i en tid med mer blest om norsk språkpolitikk enn på lenge. Når Språkrådets nye styreleder ikke er forlagssjef i Cappelen Damm, kan man finne henne i fektingen med kårde.

■ TEKST: ANNE HYTTA

Telefonen kom i slutten av februar i år. Det var kulturminister Trond Giske selv som ringte.

– Jeg ble gledelig overrasket. Siden i vår har Ida Berntsen vært styreleder for Språkrådet, etter at Tora Aasland ble utnevnt til forsknings- og høyere utdanningsminister og måtte forlate

ledervervet.

– Språkrådet og forlaget er ganske forskjellige i sin kjernedrift, men den viktige fellesnevneren er norsk språk. Forlagene er hyppige brukere av Språkrådets tjenester, og jeg har flere ganger selv bedt Språkrådet om fasit som redaktør. De gjør et meget godt arbeid.

Ny rolle

Dette tenkte Berntsen på da spørsmålet om styreledervervet kom, og det var også noe annet som dro. Etter åtte år som forlagssjef kjenner Ida Berntsen godt til det private næringslivet. Som styreleder for Språkrådet går hun inn i et styre i en underliggende etat med departementet som oppdragsgiver.

– Det var fristende å takke ja til dette vervet med departementet som oppdragsgiver, også fordi det innebærer andre arbeidsprosesser enn i et forlag, sier Berntsen.

I Cappelen Damm har hun ansvar for å gi ut dokumentarlitteratur, deriblant politiske bøker. Som styreleder i Språkrådet skal hun bidra til at de språkpolitiske intensjonene til regjering og Storting blir gjennomført.

– Det er naturligvis en annen måte å jobbe med politikk på. I forlaget arbeider jeg med utgivelser om

politikk som historie, ideologi eller samfunnsdebatt, mens i Språkrådet er det politikk i praksis. Det er jeg glad for å kunne ta del i, sier Berntsen.

Hun er tindrende klar på at forgjengeren Henrik Groths forleggerideal om å være «uten lukt eller smak» ikke gjelder i vervet som styreleder.

– Som forlegger går jeg inn i arbeidet med et følsomt tomrom heller enn sjel. Det mener jeg er vesentlig når man jobber med andres åndsverk. Men som styreleder kan jeg ikke gå inn i vervet med intensjonen om å være nøytral. Styret har ansvar for den overordnede driften, og våre prioriteringer vil naturligvis også sette preg, fastslår Berntsen.

Språkmelding

Berntsen hadde ikke hatt ledervervet lenge før regjeringen la fram stortingsmeldingen «Mål og mening – ein heilskapeleg norsk språkpolitikk». I meldingen tar regjeringen til orde for en ny, sektorovergrepene språkpolitikk. Det overordnede målet som foreslås, er å sikre norsk som et fullverdig, samfunnsbærende språk i Norge. Å etablere en norsk språkbank er det mest kostbare tiltaket i meldingen. Debatten om språkmeldingen, som er til behandling i Stortinget, er i full gang. Oppfølging av forslagene i meldingen vil prege aktiviteten i Språkrådet, understreker styrelederen.

– Vi må gjøre tingene konkrete, vi må ha bevegelse på alle fronter. Språkmeldingen er faglig sterk, den har klare visjoner, den er svært ambisiøs. Den er et enestående stykke arbeid.

Jeg mener Språkmeldingen utvider og styrker rammene for ivaretagelsen av det norske språket, sier Berntsen.

Hun viser til at Språkmeldingen blant annet går inn for at Språkrådet får et femte fagråd som skal arbeide med minoritetsspråk i Norge. Hun tenker på at tegnspråk ønskes anerkjent som eget språk. Regjeringen går inn for at den offisielle, nynorske rettskrivningen skal revideres.

– Styret i Språkrådet har gått inn for at langsiktighet må til i nynorskrettskrivningen for at det skal bli enklere å skrive nynorsk, og det var med glede vi kunne konstatere at også språkmeldingen hadde dette perspektivet, sier Berntsen.

● ● IDA BERNTSEN

Ida Berntsen er ny styreleder i Språkrådet. Til daglig er hun forlagssjef for dokumentarlitteratur i Cappelen Damm.

Hun avviser å gå inn i en faglig diskusjon om det bør være få eller mange valgfrie former i nynorsk.

– Aller først skal dette stortingsbehandles. Deretter er det en sak for den rettskrivningsnemnden Språkrådets styre ønsker å oppnevne i samarbeid med fagrådet for normering og språkobservasjon.

Tindrende blå øyne er krystallklare og ikke til å misforstå. Berntsen er meget bevisst på sin egen rolle.

turen omhandler mange ulike temaer, men vi er trenet i å føle uro på de rette stedene, dessuten bruker vi også fagkonsulenter. Redaksjonelt er vår oppgave at teksten skal bli best mulig, faglig og litterært. Det finnes ikke ett ideal for en tekst, men en redaktør skal bidra til at forfatteren klarer å gjøre sitt ytterste i arbeidet med teksten. Det er målet.

Noen ganger skriver Berntsen også selv, enten det er avisartikler, presentasjonstekster eller andre typer funksjonelle tekster.

● «Jeg opplever det som dypt meningsfullt
● å jobbe med norsk språk og litteratur.»

Uro på rett sted

Men så var det språket – fellesnevneren for kjernearbeidet i Språkrådet og forlaget. Hvor kommer Berntsens språkinteresse fra?

– Jeg ble hele tiden lest for som barn. Så lenge jeg har lest, har jeg hatt stor leseglede. Skjønnlitteratur og dokumentarlitteratur har vært en selvfølgelig del av livet. Jeg opplever det som dypt meningsfullt å jobbe med norsk språk og litteratur.

Den muligheten fikk hun da hun ble ansatt som informasjonsmedarbeider i Cappelen forlag i 1997. Dit kom hun fra NRK – før tredelingen av radiokanalene, som hun sier med skremt blikk over årene som farer så fort av gårde – og etter en uke skjønte Berntsen at hun hadde kommet arbeidsmessig hjem.

– Vi kan sitte i kantina på jobben og ha intense diskusjoner om betydningen av et ord eller et munnehell, og her lærer jeg noe hele tiden. Dokumentarlittera-

– I den andre enden skal vi også forholde oss til at boka skal selges – det handler om å stå midt i kombinasjonen av skapelsesprosess og kremmeri – og det kan noen ganger være ganske krevende, understreker forlagssjefen.

Skjønnlitteraturen i front

Og engasjementet er det ingenting å si på. Forlagssjefen insisterer på at hun er svært heldig, heldig i et lite land, som får sitte i en av få slike stillinger. Det forplikter. En viktig forpliktelse, synes Berntsen, er å ikke bli lei og lesetrett.

– Jeg har ikke noe problem med å lese i fritiden, selv om jeg leser så mye i jobben. Det er viktig å ivareta leseglede.

Leser Berntsen dokumentarlitteratur fra andre forlag, er alltid frykten der for å oppdage at denne boka skulle kommet ut på Cappelen Damm forlag. Det blir mye skjønnlitteratur i fritiden.

– Skjønnlitteraturen er god å synke inn i, eller å bli utfordret av. Carl Frode

Tiller og Per Petterson er eksempler på forfatterskap jeg setter høyt. Dessuten er skjønnlitteraturen i front rent språklig, sier Berntsen, og nevner Cornelius Jakhelln og Øyvind Rimbereids eksperimentering og lek med språket som eksempler på særlig inspirerende lesning.

– Poeter økonomiserer ofte med språket, de skreller vekk, tenker rytme, de har det moro med å bruke språket på nye måter. Kombinasjonen av det kjente og det ukjente. Da leter jeg ikke etter kommafeil eller upresise setninger. Jeg tenker ofte på tekst på samme måte som med ulike musikalske oppbygninger.

Klassisk sang

Og nå har det for lengst ant oss at styrelederen i Språkrådet må ha musikkinteresse og musikk-kunnskap litt over gjennomsnittet. Det viser seg å stemme. Fram til Ida Berntsen var 21 år, var det klassisk sanger hun skulle bli – i likhet med moren, sopranen Anne-Lise Berntsen. Men slik ble det altså ikke. Andre interesser ble sterkere, og planene om en sangkarriere ble lagt fullstendig på hylla. Ikke så mye som et amatørkor får glede av stemmen til Berntsen.

– Det er nok betegnende for meg som person å ta et slikt enten-ellervalg. Når jeg en gang i tiden ønsket å være profesjonell, gir det ikke samme gleden å være amatør. I forlagsbransjen er det dessuten mange sene kvelder med rødvin på kafé, og det passer dårlig overens med en sangers karriere, ler Berntsen, som ikke ser ut til å angre overhodet.

Engelsk og norsk

Fysisk aktivitet er viktig for forlagsled-

eren i kontrast til en ganske stillesittende forleggertilværelse. Hun går turer i fjellet, ikke bare i den norske fjellheimen, men på flere kontinenter, og hun feokter med kårde. Våpendragere i Språk-Norges sammensatte miljø, vit at denne styrelederen ikke er til å spøke med.

Så, om ikke for akkurat å heve kården, men i hvert fall, utfordre styrelederen litt – hvorfor er det egentlig så viktig at vi ikke begynner å snakke engelsk her i landet?

– Vi har et språk det er verdt å ta vare på. Et ord forteller mer enn bare den konkrete betydningen. Vi vil ikke ha historikken og konteksten dersom språk er løsrevet fra geografi og kulturarv. Samtidig er det stadig viktigere å beherske engelsk godt.

Berntsen balanserer argumentene mot hverandre. Man kan være åpen for impulser og samtidig ta vare på sitt eget. Man kan se til islendingene og deres bevisste språkholdning istedenfor å passivt importere ord. Domenetafet til engelsk er latskap, sier Berntsen nokså bestemt, men er også raskt ute med at lånord kan være uttrykk for kulturelt mangfold, at unge har krav på å bli anerkjent som grensebrytere, at nye ord er uttrykk for språklig kreativitet som kan gi god litteratur.

– Vi forvalter ikke bare et kommunikasjonsmiddel, men en kulturarv. Den skal dyrkes og videreføres. Jeg ser ikke lyst på en fremtid der hele verden bare skal snakke engelsk, sier Ida Berntsen.

Mer informasjon om stortingsmeldingen «Mål og mening – ein heilskapeleg norsk språkpolitikk» finner du på Språkrådet nettsted.

Spiren til språk

Det skjærer meg i hjertet å lese om seksåringer som starter i første klasse uten å beherske norsk.

■ SHABANA REHMAN

Vi har ikke tid til å vente på en utredning, krangling om penger og lærerressurser eller å utarbeide en ny rapport slik at det om fem år kan vedtas hva som bør gjøres med den alvorlige mangelen på pedagogisk kvalitet i norske skoler. Norske skoleelever skårer under middels på internasjonale tester, samtidig er Norge det landet i Europa som bruker mest penger per elev. Det er altså ikke mangel på ressurser, men på kreativitet og vilje hos den pedagogiske ledelsen norske skolebarn lider under. Mens vi venter på pedagogisk oppvåkning, kommer jeg med et forslag til språkopplæring.

Tospråklige faddere

Skaft disse barna tospråklige faddere snarest. De barna som har opplevd det

samme, kan på sin måte forklare de nye små hva de lærer på skolen, på begge språk. La det bli en del av samfunnsfaget og norskundervisningen for eldre elever, enten det nå inngår i et skoleprosjekt, en særoppgave, en arbeidsuke eller hva det nå er skolene organiserer for å lære barna overgangen til samfunnet. Dette burde det ikke være vanskelig å stable på beina raskt. De tospråklige har alt det en norsk lærer mangler. De forstår hvordan barna har det, uten nødvendigvis å måtte sette ord på det. De ser dem fordi de ser seg selv. De har vært der, og derfor kan de mer presist forklare, vise vei og gi dem den lille tryggheten de trenger i sin tospråklige hverdag.

Mine erfaringer

Jeg innrømmer at jeg ikke er en racer i urdu. Men jeg startet selv i 1.-klasse uten å kunne norsk. Jeg hadde en tålmodig norsklærer som gikk hardt inn for at vi skulle forstå det som ble lest høyt. Derfor glemmer jeg aldri ansiktene til norskpakistanske 2.-klassinger da jeg selv jobbet som lærervikar 14 år senere og ble vitne til at de stirret tomt ut i klasserommet da læreren leste høyt fra Roald Dahls «Heksene». I samarbeid med læreren bestemte jeg meg for å lese hele boken ferdig for barna på min gebrokkne dramatiske filmspråk-urdu, slik at de kjente fortellingen på sitt morsmål. Siden oversatte jeg avsnitt for avsnitt til norsk. Jeg lagde grimaser hver gang jeg sa ordet *heks*, klødde meg i hodet som hekse og viste de lange klørne når jeg beskrev dem. Det er kanskje ikke de ordene de får mest bruk for når de skal gå i gang med å realisere seg selv og være en del av det norske samfunnet, men poenget var at de skulle bli godt kjent med historien, med personene. De skulle gjenkjenne ordene når de hørte læreren lese det samme kapitlet høyt i klassens time. Gjenkjennelsen ble mitt lille pedagogiske eksperiment for å hjelpe de små til å føle seg som en del av klassen. På begge språk, men som en overgang til

det norske språket, det språket som skal være deres viktigste verktøy for å bli selvstendige individer i det norske samfunnet.

Gevinsten

Min gevinst ble å se at de tomme blikkene forsvant. Barna så på læreren, kunne følge med i fortellingen og snakke med de norskspråklige barna, dessuten visste de hvordan historien endte. Men det var vår lille hemmelighet.

Når barna kan leke med språket, bruke fantasien og de ordene de allerede kan fra sitt eget oppvekstmiljø i Norge, kan de vokse inn i det nye språket på et tryggere grunnlag. Slik kan vennskap dannes med norskspråklige barn og språket brukes, ikke bare læres og glemmes. Og de eldre tospråklige barna blir selv språkbevisste når de går inn i rollen som språkfaddere. Dermed blir det dobbel fortjeneste.

Så hva venter dere på, kjære lærere? Sett i gang! Få de 1500 barna til å lære norsk på en effektiv og morsom måte. Nå!

Artikkelen har tidligere vært trykt i Aftenposten.

.....
Shabana Rehman er spaltist og komiker og skal være konferansier på Språkdagen 2008.

● ● SPRÅKDAGEN 2008: NORSK FOR ALLE?

Hvordan er det for elever med en annen språkbakgrunn enn norsk å ta del i norskundervisningen i norsk skole? Dette er en av problemstillingene som reises på konferansen Språkdagen 2008, som går av stabelen 13. november på Den norske opera & ballett i Oslo. Den andre delen av dagen vil omhandle klart språk i staten. Språkdagen er en årlig konferanse i regi av Språkrådet. Temaet for årets konferanse er «Norsk for alle?». Det er gratis å delta. Du kan melde deg på konferansen innen 30. oktober. Det er begrenset plass. Send påmelding til post@sprakradet.no eller ring 22 54 19 50.

Norsk agurkeksport

Det norske begrepet *agurknytt* (eller *agurknyheter*) har funnet veien til internasjonal presse og fått en engelsk oversettelse. I en artikkel med tittelen «Oh, those lazy days of summer» i avisen *The Economist* heter det at «The result is what Norwegians call 'cucumber stories'».

Ordet *agurknytt* skriver seg trolig fra journalistmiljøet, og «Agurknytt» har vært et fast innslag i NRK-programmet *Reiseradioen* i flere tiår. Det var imidlertid tyskerne som først kom på å omtale sommerukene som *agurktiden*. Ordet kommer fra tysk *Sauregurkenzeit*. Kjøpmenn i Berlin brukte betegnelsen spøkefullt om den tiden på sommeren da det var rolig i forretningene, og det var agurksesong. Fra ca. 1850 er ordet brukt i den betydningen vi kjenner i dag: ferietid i avisene, da småsaker og kuriositeter får større spalteplass enn ellers.

Vil ha språkbank fra årsskiftet

Om noen år kan du kanskje snakke til GPS-mottakeren din – på norsk. Eller du kan diktere e-post til datamaskinen i stedet for å bruke tastatur og mus. Dette er eksempler på det som kan bli resultatet av den norske språkbanken som regjeringen vil opprette fra 1. januar 2009. Banken skal bygges opp av digitale tekstsamlinger, taleopptak, ord- og termbaser. Materialet skal brukes til forskning og utvikling av teknologiske produkter bygd på norsk språk. Disse ressursene kan brukes til å sikre at stemmestyrte produkter og tjenester kan betjenes på norsk, og ikke bare på engelsk.

Språkbanken vil bli en samling nasjonale språkressurser bygd opp etter internasjonale standarder.

Kulturdepartementet har gitt Språkrådet i oppgave å forberede den formelle etableringen av språkbanken. Å opprette en norsk språkbank er det dyreste forslaget i stortingsmeldingen «Mål og mening», som ble lagt fram i juni.

Regjeringen omtaler banken som et tiltak for å styrke norsk språk i en global språkutvikling der norsk og andre små språksamfunn utsettes for økende press. «Både forskningspolitiske, næringspolitiske, ikt-politiske og språkpolitiske omsyn tilseier difor no at vi kjem i gang med å byggja opp den teknologiske infrastrukturen som ein norsk språkbank vil representera», skriver Kulturdepartementet i stortingsmeldingen.

Georgia og det georgiske språket

საქართველო და ქართული ენა

Konflikten i Georgia har preget nyhetene i høst. Ordene i overskriften er georgiske og er skrevet i et alfabet som bare georgisk og noen ganske få beslektede språk bruker. Landsnavnet *Georgia*, som vi bruker, har uklart opphav. Georgierne bruker et helt annet navn, *Sakartvelo*, som er det første ordet i overskriften. Det andre ordet er *da*, som betyr 'og'.

Sakartvelo er dannet av samme rot som *kartveli*, som er det georgiske ordet for 'georgier', og *kartuli*, som betyr 'georgisk' (adjektivet). Både

Sakartvelo, *kartveli* og *kartuli* er dannet til i, navnet på et gammelt landskap i Georgia.

Georgisk, eller *kartuli ena* (de to siste ordene i overskriften), som det heter på georgisk, tilhører den språkfamilien som kalles enten den kartvelske eller den sydkaukasiske. Karakteristisk for georgisk er et rikt konsonantsystem og kompliserte konsonantgrupper i begynnelsen av ord. *Prstkvna*, der sju av åtte lyder er konsonanter, betyr 'han skrelte den' (frukten).

Språkrådet kan få utvidet ansvar

Språkrådet har i dag i oppdrag å styrke norsk språk – både bokmål og nynorsk. Regjeringen tar til orde for å gjøre Språkrådet til et statlig organ for den samlede språksituasjonen i Norge, inkludert norsk, minoritetsspråk og tegnspråk. Dette går fram av stortingsmeldingen «Mål og mening» fra Kulturdepartementet. Departementet vil nedsette ei

ekspertgruppe som skal foreslå hvordan Språkrådets ansvar for andre språk enn norsk kan konkretiseres og avgrenses.

I stortingsmeldingen anerkjennes norsk tegnspråk som et fullverdig språk. Regjeringen foreslår å utarbeide en norsk språklov som blant annet skal slå fast det offentlige ansvaret for å ivareta tegnspråk.

Termlosen

Språkrådet har gjeve ut heftet *Termlosen*, som gjev ei grunnleggjande innføring i omgrepsanalyse og terminologiarbeid. Målgruppa er alle som er interesserte i terminologi og fagspråk. Ikkje minst vil fagfolk og (fag)omsetjarar kunne ha utbytte av innhaldet. Heftet eignar seg godt som ei innføring i emnet for studentar, i både tekniske og humanistiske fag.

Termlosen er ei norsk omsetjing av Heidi Suonuutis *Guide to Terminology*, publikasjon nummer 8 i skriftserien til Nordterm. Heftet er omsett av Bjørg Nybø og redigert av Jan Hoel. Heftet kan bestillast frå Språkrådet.

Äntligen en språklag i Sverige?

Går det som den norska regeringen vill, kommer Norge att få en språklag. Men Sverige ligger en hästlängd före.

■ BIRGITTA LINDGREN

Sannolikt kommer en svensk språklag att träda i kraft under 2009. Ett förslag till lagtext finns nu. I korthet går den föreslagna lagen ut på: Huvudspråket och samhällets gemensamma språk är svenska. Finska, meänkieli (tornedalsfinska), samiska, romani och jiddisch är nationella minoritetsspråk. Det allmänna (i huvudsak staten och kommunerna) har skyldighet att skydda och främja dessa språk. Det gäller även teckenspråket. Och det finns en paragraf med krav på «vårdat, enkelt och begripligt språk» i offentlig verksamhet. Dessutom sägs att myndigheter har ett särskilt ansvar för svensk terminologi och att svenska skall användas i EU-sammanhang när tolkning finns.

Det är fråga om en ramlag och utan sanktioner. Den är utformad som skyldighetslag som anger det allmännas ansvar och skyldighet gentemot språken och medborgarna, inte som en rättighetslag för den enskilda medborgaren.

Om förslaget går igenom, blir Sverige det andra landet i Norden med en språklag. Finland har haft en sådan sedan 1922. I Norge finns en lag om användningen av bokmål och nynorska i förvaltningen men ingen lag som liknar den finska och den föreslagna svenska språklagen. I Danmark har man kommit fram till att det inte

behövs någon språklag.

Det föreslås att myndigheten Institutet för språk och folkminnen får uppgiften att följa upp tillämpningen av lagen. Sannolikt blir det språkvårdsavdelningen inom institutet, alltså Språkrådet, som får utföra detta.

På Språkrådet hälsar vi lagförslaget med glädje. Det är bra att språklagen omfattar hela språksituationen i Sverige. Positivt är också kravet att man skall använda svenska i EU när tolkning erbjuds. Detta skulle vara ett stort steg framåt jämfört med nu.

I debatten har framförts att detta bara blir en symbollag. Men symbolvärde är inte att förakta. Det kan betyda mycket för att hävda svenskans ställning och för självkänslan hos minoritetsspråkstalare liksom hos invandrare. De rättigheter som talare av dessa språk redan har ifrågasätts inte sällan. En lag kan därför fylla syftet att understödja de goda tendenser som finns i dag och förhindra att dåliga tendenser växer sig starkare.

*Förslaget kan läsas på
www.regeringen.se/sb/d/108/a/100959*

.....

Birgitta Lindgren er språkvårdare i Språkrådet i Sverige.

Det du ikkje visste om *l* og *m*

Vi har kjent det i heile den lubne lekamen. Land og strand rundt har ein labra lågt om bokstaven *l*, mamra i søvne om *m*. Og no er dei her!

■ LEIV INGE AA

Det sjuande bandet (av tolv) av Norsk Ordbok vart nyss prenta, og opp mot 32 000 ord har dermed fått spalteplass. I eitt år og fem månader har 29 redaktørar ved Universitetet i Oslo og NTNU freista å dekkje alle ord som byrjar på *l* og *m* i det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet – det vil seie så langt som til ordet *mugetuft*. Men kva er ei *mugetuft*?

Norsk Ordbok er like mykje ei dialektordbok som det er ei nynorskordbok. Mange jomfruordboksord er med,

Før du blir altfor smigra, eller eventuelt labbar til ein nordmøring med liknande tilbod, skal du vite at *med* kan tyde *hjá* (hos) på heile Nordvestlandet. Det handlar altså ikkje om å dele seng med denne karen, men om å få losji hjå han.

Nynorskordboka og Bokmålsordboka hevdar begge at eit klesplagg som er lårkort, «rekk eit stykke ned på låret». Kor langt er eit stykke? Då dette adjektivet skulle inn i Norsk Ordbok, ville redaktøren finne ut meir nøyaktig

● «Kva er så ei *mugetuft*? Det er ein stad der det har lege ein dunge med *høy*.»

som aldri før har vore prenta i ei ordbok – som aldri har vore prenta i det heile! Oppslaget *lakeballe* (uttala *laka-bådl*) manglar i både Nynorskordboka og Bokmålsordboka (og Norsk Riksmålsordbok). I Norsk Ordbok er det eit sjølvsagt oppslag, som vi har belegg for frå talemålet i Midtre og Indre Sogn. Der nyttar ein det om slaskar, slaurar og alminnelege toskar. På Nordmøre og i Trøndelag har ein dessutan berre skore seg i fingeren når ein hevdar å ha teke *ljåmusa*.

Meir vanlege ord kan òg ha ei uventa ladning. Preposisjonen *med* gjev døme på det. Frå Stangvik på Nordmøre har ein kar skrivne ned eit tilbod som kan synast i overkant generøst for framandfolk: «Du kan få liggja med meg.»

kor grensa for lårkorte skjørt går. Om det er nokon skilnader på bokmål og nynorsk, skal vi ikkje spekulere i, men det var ein tydeleg skilnad mellom oppfatninga til kvinner og menn! Medan kvinnene trekte lårkort-grensa ned, ville mennene ha henne opp. Språkbrukarane var usamde, og redaktøren måtte formulere seg romsleg: «(om kjole el skjørt) som berre rekk til (eit stykke) ovom knea.» Eg meiner opplagt at «eit stykke» er viktig å framheve i definisjonen. Men eg er mann.

.....
Leiv Inge Aa er cand.philol. i nordisk språkvitskap og redaktør i Norsk Ordbok 2014.

– **JEG FALT FØRST** for rettskrivningen hans. Det var komma og punktum på riktig plass, men det tok 14 dager før jeg svarte.

Nygifte Elisabeth Jarnæs (62), som fant sin Bjørn Thingvoll (66) på Internett, intervjuet i Helgeland Arbeiderblad

.....

KVIFOR har det seg at ein som norsk akademikar får ekstrapoeng om ein skriv på engelsk, når akademikarar i Tyskland og Frankrike ikkje får det? Vil ein ikkje ha Frankrike som språkleg mal, kan ein sjå til Polen, Sverige, og til og med Danmark. Sistnemnde ein nasjon der ordet «språkpolitikk» hittil har vore eit framandord. Faktumet er at danane i januar 2007 fekk ei lov som skal sikre at «det danske sprog bruges og ikkje viger for engelsk». Når vart dansk meir verd for danskar, enn kva norsken er for nordmenn?

Kommentator Janne G. Sørgulen i Studvest

.....

– **JO MER NORSK** som fortsatt fins, jo lettere er det for meg å gjøre jobben min. Jo flere ord jeg har til rådighet, jo større muligheter har jeg når jeg skriver vitser eller fortellinger – jo mer har jeg i verktøykassen. Det irriterer meg at mennesker bruker engelske ord der det finnes brukbare norske.

Forfatter og humorist Knut Nærum, intervjuet i Aftenposten

– **UNNSKYLD**, hva er adressen til dette stedet?

To svartkledde ser på meg.

– Excuse me?

– Hva er adressen til dette stedet?

– The address?

– Ja. Adressen.

– Oh. Kongens gate. Five.

– Kongens gate fem?

– Yes. I don't speak Norwegian.

Du må jobbe litt mer med engelsken din hvis du vil ha meg til å tro på det, du både ser og høres ut som en østlending, tenker jeg.

Journalist i Dagens Næringsliv, Veslemøy Aga, som har besøkt det nye Oslo-hotellet Grims Grenka, der gjestene tiltales på engelsk.

.....

– **MAN KAN IKKE** leike seg til godt morsmål. Hardt arbeid må til. Vi er antakelig den siste generasjonen som kan norsk. Folk skriver borti staur og vegger, men skammen over å stave feil er blitt borte. Det kommer dere til å merke på nye generasjoner journalister. De har kun stavekontrollen å ty til.

Forfatter Anne B. Ragde, intervjuet i Journalisten

.....

DET ER VERKEN BEHOV for eller ønskelig med noe forbud mot lån av utenlandske ord og uttrykk, men det bør skje gjennomtenkt og bevisst. Det er dessverre altfor mange eksempler på unødvendig språkforurensning som skyldes likegyldighet eller manglende forståelse for språks betydning.

Østlendingen på lederplass

Lever språket?

Godt språk er rare greier. Under et bryllup nylig holdt brudgommen, en dannet vestkantgutt med akademikerforeldre, en smart og morsom tale til bruden. Det ble klappet mye og lenge. Senere reiste bruden seg, en nordnorsk jente av folkelig slekt, hun hadde «aldri gjort dette før», og hun snakket skjelvende i ett minutt og sa så: «Jeg elsker deg». Og publikum gråt. Og snakket om hennes tale. Hun hadde ikke godt språk. Men ordene levde.

Jobben som featurejournalist minner meg litt om dette. Du kan skrive svinaktig bra og være bedre enn Bjørnsson på da/når, men føler ikke leseren noe, forblir saken bare en samling velskrevne setninger. Mitt utgangspunkt er at nesten alt stoff er dødt før vi jobber med det. Språket må føles. Må skape latter. Tristhet. Innsikt. Irritasjon. Undring. Spennning. Og helst noe du kan se for deg. Jobben består i å gi artiklene liv, og «livet» skapes ikke kun i utskrivningen, men med (unnskyld klisjeen) ideens fødsel. Allerede da må vi spørre: Lever ideen? Lurer vi på noe? For mange saker lurer ikke på noe. Hvorfor skal leseren lese den da?

Når jeg intervjuer, prøver jeg å huske å spørre om det jeg personlig lurer på, og ikke bare være «flink» journalist. Målet er å spørre til jeg

føler noe. Eller ser noe for meg. Eksempel: I en sak om en kreftsyk jente spurte jeg om hun konkret tenkte på kreftcellene. Det gjorde hun, hun ville «skytte hver eneste en fast i veggen med pil og bue, og de skulle sprelle der og pines før de døde». Da både følte jeg noe og så det for meg. Uten at jeg trengte å skrive som Hamsun for å formidle det.

Jeg vil helst være på en reportasje helt til jeg føler noe eller får et svar på det jeg lurte på. Det jeg la merke til, bør leseren få del i. Det jeg lo av, ble rørt av, trist av, sint på, må leseren få oppleve. Da blir det liv – og mer menneskelig. Når vi skriver, bør vi av og til stoppe og spørre: Lever dette? Er det fremdrift? Føles det?? Jeg trenger gode kolleger til å luke bort store ord man ikke føler noe av, og ikke-ord å la «fokus», og setninger som «Jeg trodde jeg skulle dø». (Hva han gjorde i fryktens øyeblikk, er mer interessant.)

Godt språk er deilig demokratisk, synes jeg. Du må bare få oss til å føle noe. I et slikt perspektiv kan selv en stotrende brud ha ordet i sin makt (den ene gangen, i hvert fall). Og klarer hun å fortelle noe med handling neste gang hun reiser seg, vil alle lytte uansett. Handling er innholdet i den gryta Obelix falt i.

Når dine ord blir andres ord

Mange norske aviser har egne rettskrivingsreglar som dei følgjer internt i redaksjonen. Men korleis stiller dei seg til det språket lesarane brukar når dei skriv innlegg eller kronikkar?

■ INGUNN INDREBØ IMS

Eg skal sjå nærare på kva for haldningar norske aviser har til retting, eller vi kan kalle det *sensurering*, av språket i lesarinnlegg, og på i kor stor grad dei har rettskrivingsreglar som skil seg frå dei offisielle rettskrivingsnormalane. For å seia noko om det brukar eg funn frå hovudfagsavhandlinga mi frå 2007, der eg har undersøkt kva for haldningar, prinsipp og praksis som ligg til grunn for dei språkvala avisene tek.

Undersøkinga mi viser at overraskande mange aviser har eigne interne rettskrivingsreglar for det redaksjonelle stoffet. Dei fleste avisene seier likevel at dei ikkje endrar språket i lesarinnlegg etter dei interne reglane, med den grunngevinga at slike innlegg er ei personleg meiningsytring, og at språkvalet til innsendaren skal respekterast på same måten som synspunktet han eller ho ønskjer å formidle.

Desse funna viser altså at det går an å ha interne rettskrivingsreglar i redaksjonen utan at dette automatisk fører til at avisa rettar lesarinnlegga etter dei same reglane.

Interne språkreglar

Å lage eigne interne rettskrivingsreglar, slik mange redaksjonar gjer, er ei form for språknormering. Dei offisielle rettskrivingsreglane i norsk, både i bokmål og nynorsk, opnar for til dels stor variasjon, og for å sikre at dei tilsette journalistane skriv nokolunde likt, vel mange redaksjonar å snevre inn dei offisielle reglane. Det finst altså mange aviser som ikkje tillet både *sjuk* og *syk* som redaksjonell norm i bokmål, sjølv om begge formene er tillatne i den offisielle bokmålsrettskrivinga. Nokre bokmålsaviser har *sjuk* som eineform, andre har *syk*, medan nokre tillèt begge formene. Den same problematikken

finn vi i nynorskrettskrivinga – *gi* eller *gje* – nokre aviser tillèt begge formene, mens andre berre vil bruke den eine.

Intern språknormering i avisredaksjonane er altså ikkje eit uvanleg fenomen, sjølv om det i denne samanhengen er verdt å nemne at over 50 % av både nynorsk- og bokmålsavisene seier at dei i prinsippet tillèt dei tilsette journalistane å bruke den valfridomen dei offisielle rettskrivingsnormalane opnar for. Å gi rom for valfridomen kan like fullt vera ei form for normering – det dreier seg om å ta eit val når det gjeld rettskriving, uansett om normene ein vel, er vide eller snevre.

Reglane varierer

Av dei 126 avisene som er med i undersøkinga, svarar 41 (av 98) bokmålsaviser og 17 (av 58) nynorskaviser at dei har eigne interne rettskrivingsreglar som skal følgjast i det redaksjonelle stoffet. (Fleire av avisene nyttar både bokmål og nynorsk, og same avisa kan derfor vera representert i begge gruppene.) I desse redaksjonane har dei anten laga ei eiga norm, ofte utarbeidd med eit visst grunnlag i talemålet på staden, eller dei har med fæe unntak teki i bruk NTB-normalen eller riksmålsnormalen. Felles for dei er at dei ikkje tillèt alle formene som den offisielle rettskrivinga gjev rom for, men har gjort eit utval. Ofte må òg eksterne skribentar, som spaltistar og dei som skriv meldingar av ymse slag, følgje denne norma. Dette gjeld aviser frå heile landet og av alle typar når det gjeld utgjevarfrekvens, geografisk utbreiing og abonnenttal.

For journalistar eller lesarar?

Når avisene lagar eigne språkreglar, er det først og fremst med tanke på at

reglane skal gjelde for journalistane når dei skriv for avisa. Dei aller fleste avisene opplyser om at lesarar som skriv innlegg, skal få sitt skriftspråk på trykk, anten det dreier seg om eit nynorsksinnlegg i ei bokmålsavis, eller eit innlegg på radikalt bokmål i ei avis som redaksjonelt har valt ei meir konservativ linje. Det er til dømes heilt avleggs å omsetja eit lesarinnlegg eller ein kronikk frå ei målform til ei anna – altså frå nynorsk til bokmål eller motsett. Av redaksjonane svarar 98 % at dei tillèt både nynorsk og bokmål i innsendt stoff frå lesarane. Berre tre svarar nei, og desse tre er bokmålsavisar. Sjølv om avisa til dømes berre tillèt journalistane å skrive nynorsk, vil altså

når det gjeld retting eller språksensur i innsende innlegg. Det er kanskje overraskande, fordi vi elles er vane med at nynorsk stiller svakast når det gjeld skriftspråk her i landet. Fleire av informantane i dei bokmålsavisene eg intervjuar, kunne like fullt fortelja at innlegg på nynorsk blir trykte slik dei er, mens innlegg på bokmål blir normerte etter den norma avisa elles har i det redaksjonelle stoffet. Grunngevinga for denne praksisen er i fleire tilfelle at avisa har ein desk som kan rette bokmålstekstar, men ikkje har ein slik kompetanse for nynorsk, og difor blir tekstar på nynorsk heller ikkje retta i like stor grad. For meg er det eit paradoks at kompetanse i bokmål fører til ei streng

- «Å lage egne interne rettskrivingsreglar, slik mange redaksjonar gjer, er ei form for språknormering.»

eit lesarinnlegg på bokmål likevel koma på trykk.

På spørsmålet om avisene gjer om innlegg til intern norm, altså normering innanfor eit skriftspråk og ikkje på tvers av skriftspråka, er svarfordelinga litt annleis. 16 % av avisene svarar at dei rettar innlegg etter interne rettskrivingsreglar, mens 84 % seier at dei ikkje gjer det. Det er altså litt vanlegare å normere innlegg enn å omsetja frå ei målform til ei anna, men tendensen er likevel tydeleg – dei fleste avisene normerer ikkje innsendt stoff, dei let innsendaren sjølv få velja korleis han eller ho vil uttrykkje seg, så lenge det ikkje dreier seg om openberre skrivefeil.

Kva for språk blir sensurert?

Mykje tyder på at det er dei radikale formene i bokmål som stiller svakast

normering av innsende innlegg. Kompetanse og kunnskap om normene og dei som brukar dei, kunne i større grad ha vori brukt til å få fram språkleg mangfald, ikkje det motsette.

Det er òg verd å merke seg at bokmålstekstar er utsette for ei stilistisk normering som ikkje ser ut til å gjelde for nynorsk i same grad. Av bokmålsavisene seier 43 % at dei brukar ulike delar av rettskrivinga i bokmål til ulike typar saker og sjangrar. Sjølv i aviser som redaksjonelt praktiserer ei stram og konservativ norm, er det lov å nytte radikale former dersom det verkar «naturleg» i samanhengen. Det ser ikkje ut til at nynorsken på same måte blir utsett for ei slik stilistisk vurdering. Når nynorsken i avisa varierer, er det som oftast knytt til journalisten som skriv, ikkje til saksområdet eller til om

-
- «Det er avleggs å omsetja eit lesarinnlegg frå ei målform til ei anna.»

språket i seg sjølv eignar seg til å skildre eit emne eller ikkje. Når den radikale delen av bokmålsrettskrivinga på denne måten er knytt til stil, saker og sjangrar i nokre aviser, kan det kanskje forklare kvifor nokre aviser òg rettar lesarinnlegg på bokmål etter same prinsipp. Det finst aviser som prinsipielt rettar alle lesarinnlegg på bokmål til ei moderat norm, men dei tillèt fleire radikale former dersom innlegget handlar om språk eller språknormering. Grunngevinga er at val av språkform i desse tilfella er med på å underbygge synspunkta innsendaren måtte ha om språklege emne.

At avisene normerer det redaksjonelle stoffet, kjem ein ikkje forbi, men dei fleste norske avisredaksjonar har ein intensjon om å trykkje innlegg slik innsendaren vil ha det, sjølv om norma eller målforma innsendaren nyttar, bryt med redaksjonell praksis. Redaksjonen ønskjer på den måten å ta vare på meiningane til lesarane på alle nivå, slik at alle aspekt ved eit skriftleg innlegg blir synlege i den meiningsskapande fellesskapen som ei avis òg er. Det er sjølvsagt forståeleg at mange aviser har fåe ressursar, og at det kan vera vanskeleg å rette ein innsend tekst dersom innsendaren ikkje er særleg bevisst på eige språk og kva for former

● «Mykje tyder på at det er dei radikale formene i bokmål som blir retta mest i innsende innlegg.»

Aktuell debatt

Det siste halve året har det vori lesarinnlegg i både Aftenposten og Morgenbladet som tek opp spørsmål kring språknormering og språksensur. Lesarar som har skrivi innlegg i desse to avisene, har reagert på at dei ikkje kjenner igjen språkforma i innlegga når dei kjem på trykk. Dette gjeld debattantar som bevisst har valt å skrive som dei gjer, og som brukar former som er innanfor offisiell rettskriving, men som likevel skil seg frå dei interne reglane til Aftenposten og Morgenbladet. Svaret dei har fått frå avisredaksjonane, er at språket er endra etter dei interne rettskrivingsreglane avisa følgjer: «Endringene er gjort i samsvar med avisens språknormering.»

Eg spør meg sjølv om det dreier seg om språksensur snarare enn språknormering når ei avis rettar lesarinnlegg.

han eller ho nyttar. Men når bevisste skribentar med eit gjennomført skriftspråk ber om å få innlegg trykte slik dei opphavleg blei skrivne, bør det vera rimeleg at ein avisredaksjon innfrir ønsket trass i at avisa sjølv følgjer ei anna linje i det redaksjonelle stoffet. For skriftspråk er som kjent ikkje berre kommunikasjon – skriftspråk er òg tankar, haldningar og verdier. Dersom vi ønskjer ytringsfridom og demokrati, også når det gjeld språk, er språksensur svært uheldig.

Ingunn Indrebø Ims er cand.philol. med hovudfag i nordiske språk. Ho er redaksjonsassistent i Norsk Ordbok 2014.

You look great!

Holdninger til bruk av engelsk i reklame

Engelske slagord blir daglig rettet mot norske forbrukere, og kanskje spesielt mot unge mennesker. Hva synes de egentlig om det? En ny masteroppgave avdekker holdninger blant unge i Trondheim.

■ ANETTE OTERHOLT BERGSLAND

Engelsk har fått stadig større plass i det norske samfunnet, og reklame er et av mange områder der nordmenn eksponeres for engelsk. Reklameinnslag på tv, i radioen, reklame i postkassa og plakater i byen – det er ikke vanskelig å finne eksempler på hvordan engelsk brukes i reklame rettet mot norske forbrukere. Det er kanskje særlig i forbindelse med *noen* produkter og *noen* målgrupper engelske reklameuttrykk ofte blir benyttet, og unge mennesker ser her ut til å være en sentral målgruppe. I masteroppgaven min har jeg blant annet undersøkt hvilke holdninger ungdom og unge voksne har til bruk av engelsk i reklame. På den måten har jeg forsøkt å avdekke noe om hvilke *symbolske* verdier som gjerne knyttes til engelsk – til forskjell fra norsk.

Holdninger

De jeg har intervjuet, elever i videregående skole i Trondheim og studenter

på masternivå ved universitetet i Trondheim, gir uttrykk for at de synes det er mye bruk av engelsk i reklame. Samtidig er de nokså ubevisste; de legger ikke så godt merke til reklamen, heller ikke når det brukes engelsk. Det kan ha sammenheng med mengden av reklame som florerer, men er nok også et uttrykk for den sentrale og «naturlige» posisjonen som engelsk har fått i det norske samfunnet. Vi er omgitt av så mye engelsk at det har blitt en «vanesak» å forholde seg til det.

Selv om ungdommene ikke alltid legger merke til reklame og språket i reklamen, er det likevel én holdning som er særlig framtrepende blant mine unge informanter: De opplever engelsk i reklame som noe positivt. Følgende sitater fra informantene kan illustrere dette:

«Mer positiv [til engelskspråklig reklame] fordi den med en gang utgir seg for å være up-to-date.»

«Jeg merker på meg selv at jeg får et mer positivt inntrykk av produktet i en internasjonal sammenheng ved at det blir reklamert på engelsk.»

Å bruke engelsk i reklame regner ungdommene som noe positivt. Produktet eller budskapet tjener på at det presenteres i engelskspråklig drakt, både i symbolsk og faktisk forstand. En reklame som skal skape en produktidentitet, vil kunne trekke veksler på det internasjonale aspektet ved engelsk, både i form av et internasjonalt marked og engelsk som et internasjonalt språk.

«Det engelske språket blir en del av et identitetsuttrykk blant de unge.»

Det ser ut til at det å bruke engelsk i reklame vil gi produktet en fordel, fordi ungdommene forbinder engelsk med noe gunstig og verdifullt. De norsk-språklige reklamene blir i motsetning til de engelskspråklige i stor grad vurdert som kjedelige og gammeldagse – og i noen tilfeller harry, slik denne informantene uttrykker det:

«Norsk blir enkelt og kjedelig og vanskelig å finne på en fengende norsk reklamesetning for et produkt uten at det blir harry.»

Norsk reklame for norske produkter

Selv om ungdommene først og fremst gir uttrykk for at de oppfatter engelskspråklig reklame mer positivt enn norsk, er det likevel på ett område det kommer fram holdninger om at norsk bør brukes: Norske produkter bør ha norskspråklig reklame. I disse tilfellene bygger det norske språket opp om

produktets norske identitet, mens det engelske vil være et brudd med den. I disse tilfellene vurderer ungdommene bruken av engelsk som negativ fordi det kan virke som om en prøver å få produktet til å bli noe det ikke er. En av elevene svarer dette på om det alltid er en fordel å bruke engelsk i reklamen:

«Ikke nødvendigvis, nei nei nei! Det er dette med om man burde fornorske produktet eller ikke. Vi kan ikke ha brunostreklame med folk i bunad som sier 'Yummi, this tastes nice!'».

I undersøkelsen er det ikke mange som oppfatter det som negativt å bruke engelsk i reklame. I de sammenhengene hvor det blir ansett som en ulempe å bruke engelsk, er det hovedsakelig knyttet opp mot forståelse. Et engelskspråklig uttrykk hindrer dem som ikke har så stor kompetanse i engelsk, i å forstå reklamen. Men noen få av informantene trekker også fram at bruken av engelsk kan ha negative konsekvenser for det norske språket. Det kan gi inntrykk av at norsk ikke er et tilstrekkelig språk, og at flere engelske ord kommer inn i det norske språket. Et norsk språk kan også være en verdifull motvekt mot en stadig mer globalisert og ensrettet verden. Disse perspektivene er det imidlertid bare et mindretall som trekker fram.

Internasjonale assosiasjoner

Så hvorfor er de unge så positive til bruk av engelsk i reklame? I reklame er

det det konnotative innholdet ved språket som er viktig, fordi reklamen skal bidra til å overføre bestemte verdier til produktet. De assosiasjonene vi har til det språklige uttrykket, eller den symbolske verdien språket har, blir sentralt. På den måten vil de generelle holdningene til engelsk og norsk ha betydning for hvordan vi oppfatter bruk av språket i reklame. Ved å se på hva slags ord og formuleringer informantene bruker om engelsk og norsk, får vi et klart bilde som utdyper den positive holdningen ungdommene har til engelsk i reklame: Det er de positive assosiasjonene som er i klar overvekt når det gjelder engelsk. Engelsk er blant annet *moderne, in, trendy, hipt, interessant, moteriktig, internasjonalt, «catchy», fengende, kult, spennende og globalt*. For det norske språket er det de negative assosiasjonene som er i overvekt. Norsk er *kjedelig, gammeldags, enkelt, ikke så trendy, harry, traust, tregt, tradisjonelt og bondsk*, slik mine informanter ser det. I forholdet mellom engelsk og norsk er det dermed engelsk som kommer best ut. Engelsk blir forbundet med det moderne og internasjonale, og norsk blir da fort forbundet med det motsatte: det norske språket signaliserer hverdagslighet og det tradisjonelle. Det engelske språkets symbolske verdi blir totalt sett vurdert som mer verdifull når det sammenliknes med norsk, noe en av informantene mine er inne på:

Tillit til norsk

«Jeg tror det har noe med å gjøre at det har mer kvalitet over seg hvis det er på engelsk. [...] Jeg tror ikke det er så mye negativt på norsk, men jeg tror den engelske reklamen er overlegen den norske. Nettopp på grunn av den effek-

ten den har, det er liksom noe mer fengende over engelsk.»

Sitatet er et eksempel på en oppfatning som går igjen i mitt materiale; engelsk oppfattes kort sagt som kulere og mer fengende enn norsk. Dette viser at et språk ikke er et nøytralt verktøy, men en kode en kan bruke for å sende ut visse signaler. Det har en symbolsk verdi, og den symbolverdien blir særlig sentral i reklamesammenheng, der det nettopp er assosiasjonene som står i fokus.

Det er likevel ikke *bare* negative verdier som assosieres med norsk. Ungdommene nevner også at det norske språket forbindes med noe *kjent og kjært*, det signaliserer *kvalitet* og er *autentisk*. Samtidig forbindes språket med *tradisjoner* og *det norske*, noe som av flere av ungdommene ser ut til å bli regnet som et kvalitetsstempel i seg selv. En har tilhørighet og identitet knyttet til det norske språket, og på den måten har en også tillit til det. Dette gjenspeiles i at ungdommene kommenterer at de i noen tilfeller vurderer norskspråklige reklamer som mer *pålitelige* enn engelskspråklige.

Språket og identiteten

De positive holdningene til bruk av engelsk i reklame som de unge gir uttrykk for, bunner kanskje nettopp i det faktum at informantene er *unge*. En betydelig andel av for eksempel det engelskspråklige mediebildet, som TV-serier, musikk og film, er rettet mot ungdom, og de unges orientering i verden blir sentral for deres holdninger til engelsk. Nok et sitat kan være med på å illustrere dette:

«Jeg tror de fleste ungdommene er veldig engelskretta, og alle idolene

våre, alle idealene er retta mot den engelske verden.»

Engelsk blir en del av et identitetsuttrykk blant de unge, en kobling til den sfæren der de henter sine idealer. Fordi ungdom får så mye av sine impulser fra en engelskspråklig kultur, vil engelsk i reklame spille på den symbolske verdien fra denne kulturen. Reklamen prøver å bygge en identitet rundt produktet som tiltaler og appellerer til den unge forbrukeren, og ved å bruke

-
- «Vi kan ikke ha brunostreklame med folk i bunad som sier 'Yummi, this tastes nice!'.»

engelsk spilles det på de assosiasjonene som de unge har til de miljøene der de møter det engelske språket.

Unge i dag er omgitt av engelskspråklige inntrykk gjennom ulike kanaler i samfunnet, og det er med på å bygge opp under den symbolske siden ved engelsk. Samtidig har de produktene vi omgir oss med i dagens forbrukersamfunn, i mye større grad blitt til *tegn* som forteller noe om forbrukeren. De blir del av større *fortellinger* som forbrukeren gjerne vil være en del av. I lys av dette er en av reklamens vesentlige oppgaver å skape en forbindelse mellom produktet og forbrukeren. Produktet skal være en del av den *identiteten* som forbrukeren ønsker å ha. De kulturelle kodene blir stadig viktigere, og tingenes symbolverdi får stadig større betydning. Fordi den immaterielle siden ved produktet, de konnotasjonene som er knyttet til produktet, er vesentlige i dagens forbrukssamfunn, vil også språkets konnotative side være med på å bygge opp,

bekreftede og forsterke denne siden ved produktet. Det språklige uttrykket blir en viktig bestanddel. Reklamen må bruke språket på en måte som *betyr noe* for mottakeren, og på den måten vil reklame være et område der en ser den symbolske verdien til et språk «i spill». Den symbolske verdien til engelsk vil bidra til å styrke forbindelsen mellom produktene og fortellingen om det internasjonale, moderne og kule. Holdningene blant dem jeg har intervjuet, antyder at den symbol-

ske verdien til norsk i mange tilfeller vil høre til fortellinger om det «norske» og tradisjonelle. Det å ta avstand fra det «gamle» blir i mange sammenhenger betraktet som en del av det å være ung. For de unge er det viktig å ha et identitetsuttrykk som meddeler at de er med i tiden, og på *det* punktet tyder min undersøkelse på at engelsk har en sterk signalkraft.

.....

Anette Oterholt Bergsland har mastergraden i nordisk språkvitenskap fra NTNU i Trondheim.

Væpnet med gloser

Russisk under den kalde krigen. Bosnisk-kroatisk-serbisk på 90-tallet. Arabisk og afghanske språk etter tusenårsskiftet. Når gamle kriger avløses av nye, må norske soldater drilles i nye språk.

■ JOHAN OLAV SELAND

Før den annen verdenskrig hadde det norske forsvaret lite bruk for kunnskaper i andre fremmedspråk enn de vanlige gymnassspråkene engelsk, tysk og fransk, som offiserer trengte for å kunne studere ved utenlandske stabskoler og eventuelt gjøre attachétjeneste. Det var ikke aktuelt med operasjoner utenlands. Våre svenske naboer kunne vi kommunisere med på norsk, og behovet for finsktalende kunne formodentlig dekkes av personell med finsk eller kvensk bakgrunn.

I etterkrigstiden ble Forsvaret stilt overfor en helt ny situasjon: Sovjetunionen var blitt en nabostat, Norge ble NATO-medlem, og invasjonstruselen hang over Europa i vel 40 år. Det norske forsvaret fikk et akutt behov for personell med russiskkunnskaper på høyt nivå.

«Det militære språkkurs i russisk» ble satt i gang i juni 1954. Bakgrunnen var Genèvekonvensjonen av 1949 om krigsfangers rettigheter, NATO-avtaler om behandling av krigsfanger og retningslinjer for bruk av fanger som etterretningskilde. Kurset var i begynnelsen en avdeling av Hans Majestet Kongens Garde og varte i 16 måneder, som var vanlig tjenestid for soldater i Hæren på den tiden. (Senere ble den 18 måneder.) Russiskkurset hadde også

enkelte offiserer og tjenestemenn fra andre statsetater som hospitanter.

De første to lærerne var Arne Aleksej Bredström Ansberg, som hadde russisk far og norsk mor, og Aleksej D. Perminow, en tidligere sovjetisk krigsfange. Perminow er fortsatt i full vigør, og hans virke har hatt stor betydning for russiskstudiene i Norge.

«Russisktroppen» var unektelig en noe fremmed fugl i Garden. De fleste elevene der var nok flinkere til å pugge gloser enn til å eksersere. En historie forteller at under et verdensmesterskap på Bislett ble russiskelevnene fra kull 3 beordret til å heise deltakerlandenes flagg. De to som skulle heise det sovjetiske flagget, heiste det først opp ned. Deretter måtte de ta flagget ned, men da det var kommet halvveis opp igjen, røk flaggsnoren, og flagget ble hengende på halv stang. Da svor visstnok gardesjefen på at de folkene skulle ut av Garden.

Gardesjefen fikk sitt ønske oppfylt da russiskkurset ble en del av den ny-startede Hærens skole i etterretnings- og sikkerhetstjeneste (HSES) i 1959. I 1970 ble den en felleskole for hele Forsvaret (FSES), og i 1979 fikk russiskkurset status som befalsskole. Omtrent samtidig fikk kurset eksamensrett, og det ble godkjent som likeverdig med

grunnfag (senere også med mellomfag) i russisk.

Pedagogikken

Intensive språkkurs over 10–18 måneder skiller seg på mange vis fra språkundervisningen i vanlige skoler, hvor man har noen timer i hvert språk pr. uke gjennom flere år. Det militære språkkurs i russisk bygde i stor grad på amerikanernes erfaringer fra den annen verdenskrig. I USA hadde det oppstått et skrikende behov for å utdanne militært personell på kortest mulig tid til avanserte ferdigheter i en lang rekke språk, og amerikanerne utarbeidet etter hvert en modell for det. I motsetning til oss kunne ikke amerikanerne regne med at alle elevene hadde et sammenlikningsgrunnlag fra to–tre fremmedspråk allerede, og de valgte en pavlovsk tilnærming – ikke «education», men «training». Dette sto i sterk kontrast til både de klassiske metodene som enda dominerte i Europa, og «naturmetoden», som senere ble så populær. I et grunnkurs (som varte ca. 25 uker) skulle språkmønstrene drilles inn til de nærmest ble reflekser. Etter at de hadde fått en innføring i neste leksjons grammatikkmoment og språkmønstre, brukte elevene mange timer på forberedelser. Neste morgen ble de nye momentene internalisert gjennom timelange øvelser i et brutalt høyt tempo. Til hver dag måtte man lære utenat en dialog på 25–30 replikker. Dialogpuggingen bidro til god uttale, intonasjon og russisk ordstilling og banket inn idiomatiske uttrykk, «språklig etikette» og mønstre som kunne brukes til å generere nye utsagn. Hver dags leksjon inneholdt lesestykker som skulle refereres, emner for styrt samtale, setninger som skulle oversettes, og tolke-

øvelser. Strukturen i dagsleksjonen var omtrent den samme gjennom hele grunnkurset.

Elevene hadde 20–25 timers undervisning pr. uke. De ble undervist i små klasser, med meget tett oppfølging. Arbeidsdagene ble ofte lange – opp til 16 timer, og hver uke ble avsluttet med en prøve. Systemet førte til rask progresjon og meget gode resultater. Det fungerte fordi skolen tiltrakk elever som hadde stor læreevne og sterk motivasjon.

Et spesielt trekk ved den pedagogiske filosofien var at elevene ikke begynte med *fri* samtale før helt på slutten av grunnkursperioden. Tankegangen var at elevene ville ha grunnlag for å uttrykke seg på et tilnærmet korrekt språk først når alle vesentlige grammatikalske emner var drillet inn. Et «frislepp» på et tidligere tidspunkt ville kunne gjøre elevene mindre selvkritiske og fornøyd med et «pidginrussisk».

Den videregående perioden på ca. 20 uker hadde et sterkere preg av «education». Nå kom *fri* (men forberedt) samtale inn med full tyngde, og elevene kunne meget raskt håndtere ganske avanserte diskusjoner. Man arbeidet også med tolkeøvelser og oversettelser fra norsk til russisk og fra russisk til norsk, og da kurset var slutt, hadde elevene et ordforråd på 10–12 000 ord. I tillegg fikk elevene innføring i russisk historie, politikk, geografi og kultur. De fleste elevene tok etterpå russisk mellomfag eller storfag på et av universitetene, men relativt få ble slavister. Elevenes profesjonsstudier viser stor spredning.

Forsvaret fikk aldri bruk for russisk-elevenes ferdigheter i en krigssituasjon. Det viktigste ved russiskkurset har nok

vært at det har skaffet det norske samfunnet kompetanse. Russiskkurset har rekruttert en meget stor del av den betydelige Russlands-ekspertisen som Norge har hatt de siste femti årene, innen diplomati, statsvitenskap, journalistikk, filologi, økonomi, jus og andre fag.

Nye utfordringer

På nittitallet forsvant i stor grad «truselen fra øst». Mobiliseringsforsvaret ble nedbygd, og det var ikke lenger noen grunn til å utdanne personer som kunne avhøre eventuelle russiske

lynkurs som varte fra noen uker til noen få måneder. Deretter ble det nødvendig å starte kurs i albansk. Ettersom det nå er færre norske militære på Balkan, er disse kursene innstilt. Men i 2004 startet det første kurset i arabisk, og i 2007 kurs i dari (den afghanske varianten av persisk) og pashto, de to viktigste språkene i Afghanistan. På samme måte som russiskkurset er arabiskkurset nå en befalsskole med to års militær og språklig utdanning og to års plikttjeneste. De neste kullene i dari og pashto kommer til å følge samme modell.

-
- «I 2004 startet det første kurset i arabisk, og i 2007 kurs i dari og pashto, de to viktigste språkene i Afghanistan.»

krigsfanger. Samtidig økte forbindelsene med Russland på alle områder, også på det militære, med gjensidige inspeksjoner, felles militære øvelser og redningsøvelser og utveksling av besøk på alle nivåer. Kullene er i dag mindre, men den kombinerte militære og språklige utdanningen er blitt forlenget til to år med to års plikttjeneste etterpå.

Samtidig ble det norske forsvaret mer og mer rettet mot å delta i internasjonale operasjoner, og skolen måtte på kort varsel innstille seg på å starte undervisning i nye språk. Det første nye språket ved skolen ble serbokroatisk, eller bosnisk-kroatisk-serbisk, som det nå skal kalles (med navnene på språkene i alfabetisk rekkefølge). De slaviske språkene er nær beslektet med hverandre, og i Norge som i mange andre land valgte man snarveien: å «omskolere» russiskkyndig personell til bosnisk-kroatisk-serbisk gjennom

FSES har aldri hatt ressurser til å utvikle egne læremidler i språk. Man må kjøpe, låne eller improvisere. Serbokroatisk og arabisk er undervisningsspråk på norske universiteter, og det er mulig å finne brukbare læreverker på skandinaviske språk eller engelsk. For albansk og dari finnes det færre læremidler, og for pashto nesten ingen ting. For alle disse språkkursene måtte det gjøres et stort forberedelsesarbeid, både i forkant og under kurset. Selv når man har brukbare læreverker, må oppleggene tilpasses rask progresjon og voksne elever. Lærerne har gjort et stort pionerarbeid. De har måttet løse problemene på noe forskjellig måte, og derfor er det vanskelig å si noe generelt om pedagogiske modeller.

Et annet stort problem har vært å finne kvalifiserte lærere i enkelte av disse språkene. Selv mye større land enn Norge har problemer med dette, men hittil har FSES klart å gjøre det på

en tilfredsstillende måte, blant annet gjennom et godt samarbeid med universitetsmiljøene.

Ett lyspunkt er at Internett gir nærmest ubegrenset tilgang på autentiske tekster på alle de aktuelle språkene. Skolen har også hatt utbytte av samarbeid med militære språkskoler i naboland og andre NATO-land.

«Språkpoolen»

Man kan dekke noe av behovet for språkkompetanse i et innsatsområde ved å rekruttere innvandrere som har aktuelle eller mulig aktuelle språk som morsmål og samtidig meget gode norskkunnskaper. Forsvaret har begynt å bygge opp en begrenset pool av slike personer, som inngår en beredskapskontrakt med Forsvaret. Men dette er ikke problemfritt. I noen av de «nye» innvandregruppene har få av dem som kunne tenke seg å delta i en pool, tilfredsstillende norskerferdigheter og tilstrekkelig høyt generelt utdanningsnivå for en slik tjeneste. Nyten av flyktninger kan også være begrenset fordi flyktninger gjerne tilhører en part i en pågående konflikt i sitt hjemland og kan få problemer med å forholde seg nøytrale eller med å bli oppfattet som nøytrale eller «norske» av lokalbefolkningen.

Perspektiver

Våre regjeringer har, uansett politisk farge, i de senere årene hatt økende ambisjoner om å bidra militært til fred og stabilitet i deler av verden som vi tidligere har interessert oss lite for. Hele vår stående militære organisasjon er nå innrettet mot internasjonal tjeneste, og norske bidrag er etterspurt i stadig nye sammenhenger. Dette stiller store krav til språkmiljøet ved FSES.

Når ordren om å iverksette undervisning i et nytt språk kommer, er behovet akutt. Skolen kan ikke holde en fast stab av lærere i språk som det *kanskje* kan bli behov for. Man må løpende vurdere hvilke innsatsområder som kan bli aktuelle, og prøve å planlegge det som i så fall må gjøres (anskaffe kursopplegg og ansette lærerkrefter) for å komme i gang fortest mulig.

Jeg håper at de nye militære språkkursene, på samme måte som russiskkurset, i tillegg til å løse akutte militære behov, vil få betydning for det norske samfunnet som helhet. FSES utdanner personell som ikke bare skal ha ferdigheter i språk som har vært lite kjent i Norge, men også grunnleggende kunnskap om kultur, religion og historie i noen av de eldste høykulturene i verden. Vi har fått dem inn på livet, de kommer til oss, og vi blander oss inn i konflikter på deres områder. Vi må lære å forstå dem – språkene, kulturene, konfliktene, og menneskene – for ikke å trå katastrofalt feil.

Norge hadde militære styrker i Midt-Østen (Gaza og Libanon) fra 1956 til 1998, uten å utdanne eget personell i arabisk. Jeg tenker ofte på hvilken ekspertise på den arabiske verden Norge i dag kunne hatt dersom Forsvaret hadde holdt kurs i arabisk siden 1956.

.....

Johan Olav Seland er førsteamanuensis i russisk ved Forsvarets Skolesenter / Forsvarets skole i etterretnings- og sikkerhetstjeneste.

Danskar er ikkje så liberale likevel

Prosjektet «Moderne importord i Norden» er ei undersøking av korleis nordbuane reagerer på engelske importord i språket. Når danskane blir spurde direkte om haldningane sine, er dei ikkje så negative til engelsk. Men når dei høyrer ei nyhendeopplesing, viser det seg at dei likevel reagerer svært negativt på at opplesaren brukar engelske ord i staden for danske. I tidlegare nordiske granskingar har danskane vore dei mest positive til påverknad frå engelsk, så resultat i importord-prosjektet var overraskande. I granskinga er nordmenn meir positive til engelskpåverknad enn danskane.

<http://moderne-importord.info/>

Nynorskbocker manglar til skulestart

Ved mange skular er det berre bokmålselevane som har fått skulebøkene sine i tide. Nynorskelevar har måtta vente, i år som mange år tidlegare.

– Dette krenkjer dei språklege rettane til elevar som brukar nynorsk, seier fagkoordinator Sigfrid Tvitekkja i Språkrådet. Det er fylkeskommunane som etter opplæringslova har ansvaret. Fylkeskommunane (skuleeigarane) skal syte for at læremiddel ligg føre i begge målformer til same tid og pris. Språkrådet meiner at rutine for kartlegging av lærebokstoda og oppfølging av ansvaret ikkje er gode nok.

Duden på topp

Rettskrivingsordboka *Duden* har lege på bestseljarlista for fagbøker i Tyskland i 100 veker, melde nyhendebyrået Meltwater News i juli. Sidan det 24. opplaget av standardverket *Duden – Die deutsche Rechtschreibung* kom ut i juli 2006, er det selt ikring 2 millionar eksemplar av denne rettskrivingsboka på over 1000 sider.

Konrad Dudens *Vollständiges orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, den såkalla *Ur-Duden*, kom ut første gongen 7. juli 1880 på forlaget Bibliographisches Institut i Leipzig.

Ordboka har no ca. 130 000 oppslagsord med opplysningar om bøyning, uttale, etymologi og stilnivå. Boka inneheld også informasjon om språkskilnadene i det tyskspråklege området og den fullstendige teksta til den tyske rettskrivingsreforma.

Ein nynorsk pioner

Aasta Hansteen (1824–1908) var kvinnesakskvinna som skreiv lesebøker på landsmål før nokon andre, og som ville få Ivar Aasen til å slutte å lage ordbøker.

■ ELI BJØRHUSDAL

På byrjinga av 1860-talet var det enno magert på målfronten. Ivar Aasen hadde fått ut nokre skrifter, og Aasmund O. Vinje hadde tort seg frampå med landsmålsavisa *Dølen*. Eit par verk og pamflettar på halvnormønt og bygdemål var òg lanserte.

Diskusjonane etter desse utgjevingane kring 1860 utgjer den fyrste større, offentlege målstriden i Noreg. No kom det open motstand mot det nye skriftmålet, både fordi det vart klart at det ikkje lenger var eit språkleg eksperiment, men eit alternativ, og fordi målflokken hadde byrja å organisere seg i dei største byane.

I denne absolutte pionertida for nynorsken kom ei merkverdig bok – *Skrift og Umskrift i Landsmaalet* (1862), utgjeven anonymt. Snart visste likevel heile det intellektuelle Kristiania kven som stod bak: Aasta Hansteen, ei kvinne, jamvel frå hovudstaden! *Skrift og Umskrift* var altså ei av dei aller fyrste bøkene på landsmål, og Aasta Hansteen må truleg reknast som Noregs fjerde målforfattar. Den tredje var Eirik Sommer.

Frå *Asta* til *Aasta*

Aasta Hansteen var mellom dei fyrste kvinnene i norsk søge som tok bladet frå munnen og våga seg ut i offentlig debatt. Det gjorde ho ikkje ustraffa.

Hundre år etter at ho døydde, er ho framleis mest kjend som frittalande kvinnesakskvinne og som modell for Gunnar Heibergs skodespel om den nærast halvgalne Kristiania-peparmøya *Tante Ulrikke* (1884). Mange samtidige kommenterte mustasjen og ølvomma hennar, og det er ei kjend sak at ho promenerte i bygatene medan ho skravla med seg sjølv og slo etter fattigutane med paraplyen. Og var ho ikkje eigenleg lesbisk? Og kjærasten til Ivar Aasen?

Ho var fødd inn i Noregs intellektuelle elite. Far hennar, Christopher Hansteen (1784–1873), var professor i astronomi og matematikk og ein av dei fyrste store vitskapsmennene i landet, og slekta hennar stod heilharta på Welhaven og «Intelligenspartiet» si side i 1830-åra. Christopher Hansteen finansierte ei relativt lang kunstutdanning for dotter si, og frå midten av 1840-talet arbeidde ho særleg med portrettmåling. Men frå 1860 vart det jamt stogg. Ho skifte namn frå det danske *Asta* til det norske *Aasta*, slutta å måle og tok til å skrive på og arbeide for landsmål. Fleire har meint at engasjementet hennar slik tok ein heilt ny veg, og har såleis spurt seg om kvifor dette hende. Eit døme er Anna Caspari Agerholt, som i si epokegjerande kvinnehistorie frå 1937 hevdar at Aasta

Hansteen «hadde ikke vedholdenhet i noe». Og når kunsthistorikaren Anne Wichstrøm i 1984 drøfter kvifor Aasta Hansteen slutta å måle og tok til med landsmål kring 1860, viser ho til det Hansteen sjølv karakteriserer som eit nervøst samanbrot i 1856. Hansteen fortalde at det einaste ho greidde å arbeide med, var målsaka «som om den krevde mindre enn maleriet», tilføyer Wichstrøm.

Landsmålsproduksjon

No kan det ikkje ha kravt så reint lite for ei vaskeekte norsk-dansk embetsmannsdotter frå Kristiania å lære seg det nye skriftmålet til Ivar Aasen, og det er ikkje usannsynleg at ho gjekk nettopp til *han* for å få hjelp. Det fyrste Aasta Hansteen gjorde på landsmål, var å få på trykk ei omsetjing av Bjørnsons *Faderen* i bladet *Folkevennen* i 1860, som Søren Jaabæk (1814–1894) gav ut. Arbeidet med *Skrift og Umskrift* var truleg i gang på dette tidspunktet. I Ivar Aasens dagbøker finn me Aasta Hansteen nemnd frå november 1861, då ho var hjå han og fekk merknader til manuskriptet. På nyåret i 1862 fekk Aasen «Nyt Besøg af jf. [jomfru] Hansteen», og seinare same året skreiv han at han har skaffa seg boka. Ivar Aasen fylgde altså dette skriveprosjektet og har truleg hatt sitt å seie for Aasta Hansteens landsmålskunnskapar.

Skrift og Umskrift vart likevel ingen bestseljar. Ein del av stykka er uoriginale – her finst utdrag frå Bjørnsons *Arne* og folkeeventyr frå samlingane til Asbjørnsen og Moe, dessutan omsetjingar av dikt av Welhaven, Wergeland, Jørgen Moe og Andreas Munch. Det å setje om kjende norsk-danske stykke til landsmål var ikkje ein uvanleg strategi i den tidlege målrørsla: Ein trudde

at folk ville verte meir positive til målet om dei møtte det i tekstar dei kjende frå før. Sjølv har Aasta Hansteen skrivne ein målpolitisk argumenterande tekst og tre propagandadikt for landsmålet.

Mottakinga skriftet fekk, var ikkje eintydig. Paul Botten-Hansen (1824–1829) i *Illustreret Nyhedsblad* ville ikkje heilt forkaste boka til Hansteen, men kunne ikkje skjønne kvifor kreftene skulle «splittes paa et uendeligt Oversættelværk i Kredsen af det allerede Forhaandenværende». Presten og folkeviseutgevaren Magnus Brostrup Landstad (1802–1880) var langt meir positiv i meldinga si i *Morgenbladet*: Tekstutvalet var «meget heldigt», omsetjingane sameleis, og målforma var «[...] behandlet med megen Kyndighed og Formerne nyttede med Maadehold». Landstad meinte det var «[...] saare ønskeligt og tidsmæssigt, at der nu i Skolerne – ei blot i Almueskolerne – kunde være Anledning til at lade Børnene læse noget i Landsmaalet». Truleg var dette alt som vart skrivne om *Skrift og Umskrift* etter utgjevinga, men det kunne vore verre. Vinjes *Ferdaminni* frå 1861 vart berre nemnd med eit par notisar i avisene, og sameleis fekk korkje Aasens *Symra* eller Vinjes *Diktsamling* mykje merksemd. Då dei kom ut i 1863, var det berre *Illustreret Nyhedsblad* som vyrde dei.

Fleire større landsmålsverk vart det ikkje på Aasta Hansteen. To uprenta manus med dikt vart liggjande, men ho fekk sendt mange av landsmålsdikta sine til *Syn og Segn*, der dei vart prenta i 1908. Det største ho arbeidde med, var likevel *Lesebok i Landsmaalet*, som ho freista å få gjeve ut i 1867. I eit brev til bergensmålmannen Henrik Krohn (1826–1879) fortel ho at ho har skaffa tekstar frå dei fremste samtidsforfatta-

rane. Ho skriv òg at boka skal innehalde ein grammatikk og ei ordliste, noko som gjev særleg grunn til å tru at Ivar Aasen har vore kopla til prosjektet. Det hjelpte likevel lite – boka kom aldri ut.

Aasta Hansteen var truleg den aller fyrste som tok opp arbeidet med ei lesebok på landsmål. Det å få gjeve ut didaktiske tekstar på landsmål er ein tunn, men likevel raud tråd i målstrevet hennar, ettersom òg *Skrift og Umskrift* er ein lesestykkeantologi. I 1865 hadde Hansteen ein diskusjon med Ivar Aasen om landsmålslesebøker – ho freista å få han til å leggje bort vitskapen og ord-bokarbeidet til fordel for skjønnlitterær

Som me har sett, hadde Aasta Hansteen òg kontakt med Henrik Krohn, som var den leiande målmannen i Bergen. I målmiljøet i Kristiania ser det ut som om ho heldt seg med den radikale Olaus Fjørtoft-tilhengjaren Jens Rolvsson og presten Landstad.

Kvifor landsmål?

Mykje ved Aasta Hansteen var originalt og eksentrisk. Det tyder likevel ikkje at det politiske engasjementet hennar var feilslått, korkje når det gjeld målsak eller kvinnesak. Når ho kring 1860 vart målkvinne, var det nok av same grunn som andre norske intellektuelle vart

«Aasta Hansteen hadde eit prosjekt med målarbeidet sitt – lesebøkene.»

skrivning: «Eg talade so varmt som eg kunde om kvor viktugt det var at hava nokra mynstralega skrifter i landsens mål», skriv ho til Henrik Krohn. Aasen høyrde likevel ikkje på det øyra.

Ivar Aasen var rettleiar for landsmålsskriftene til Aasta Hansteen både i 1862 og 1867. Etter at det gjekk dårleg med leseboka, er Hansteen ikkje nemnd i dagboka til Aasen før i 1873 – då er ho framleis ute etter manusmerknader. Både Hansteens og Aasens dagbøker syner at ho er hjå han for å få hjelp til utgjevingar fleire gonger seinare på 1870-talet, jamvel om me ikkje snakkar om landsmålsbøker. Aasta Hansteen oppsøkte altså Ivar Aasen for å få manushjelp og råd i språkpolitiske og faglege spørsmål, slik som så mange andre (menn) gjorde. Dette kan ha hatt sitt å seie for mytane om at ho gjekk på friarføter hjå han, mytar som gjer både Hansteen og landsmålsengasjementet hennar kuriøst og sært.

målfolk: Ho tok stilling i ein kvass offentleg kulturkamp, og ho hadde då òg eit *prosjekt* med målarbeidet sitt – lesebøkene. *Skrift og Umskrift* kom elles i ein liten flaum av landsmåls-skrifter etter 1860, då bylgjene etter målstriden hadde lagt seg. Alt i alt må ein kunne seie at Hansteens politiske virke ikkje var merkt av påfallande nevrologisk ambivalens, slump eller vantro «vedholdenhet».

.....

Eli Bjørhusdal er stipendiat i norsk ved Høgskulen i Sogn og Fjordane

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kultur- og kyrkjedepartementet. Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal vere i bruk i alle delar av samfunnslivet også i framtida – og ikkje bli sett til sides av engelsk.

Vi vil gi det offentlege, næringslivet og folk flest tru på at norsk språk duger, og derfor arbeider vi for å auke kunnskapen om norsk språk. Dette gjer Språkrådet for å styrkje stillinga til det norske språket:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonane våre om god og rett norsk
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året
- Vi arrangerer konferansen Språkdagen kvart år for å skape debatt om aktuelle utfordringar for norsk språk
- Vi har ei eiga språkteneste som gir råd til statstilsette om korleis dei kan skrive klart og godt
- Vi arbeider for at ikt-produkt skal byggje på norsk tekst og tale, og for å utvikle norskspråkleg fagspråk og terminologi
- Vi gir diplom til næringsdrivande som har gitt verksemda eit godt, kreativt norsk namn
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skulen
- Vi fører tilsyn med at alle statsorgan følgjer krava til fordeling av bokmål og nynorsk
- Vi gir råd om korleis stadnamn skal skrivast på kart og vegskilt
- Vi samarbeider med offentlege og private institusjonar om tiltak som styrkjer bruken av norsk
- Vi forvaltar rettskrivinga i nynorsk og bokmål og følgjer med på korleis språket utviklar seg

Direktøren i Språkrådet er leiar for 30 tilsette. Styret i Språkrådet er utnemnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkunnege og språkengasjerte personar frå heile samfunnet. Fagråda gir innspel og råd om saker på sine fagfelt.

www.sprakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLEG REDAKTØR:
Sylfest Lomheim

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØRAR:
Svein Nestor
svein.nestor@sprakradet.no

Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
post@sprakradet.no

Signerte artiklar frå
eksterne skribentar står
for forfattaren sitt syn.

OPPLAG: 25 000
Tekstene i dette nummeret
fint òg på Internett:
www.sprakradet.no

Redaksjonen avslutta
17.9.2008

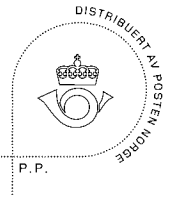
FORM: Grafisk Form
TRYKK: 07 Aurskog

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILETE:
Foto © Bjarne Nygård /
Samfoto
Fire nummer i året

B

NORGE/NØREG

HISTORIA BAK

HØST OG HØST

Høst betyr både 'årstid mellom sommer og vinter' og 'avling', og en kan lure på om årstida har fått navn etter avlinga eller avlinga etter årstida.

Til substantivet *høst* hører to verb, ett til hver betydning av substantivet: *å høste*, som betyr 'samle inn avling', og *å høstes*, som betyr 'bli høst'. Engelsk har *autumn* (som er lånt fra fransk *automne*) om årstida, og *harvest* om avlinga. Det tyske ordet *Herbst* ligner mye på *harvest*, men betegner årstida. Ordet for 'høst' i betydningen 'avling' er *Ernte*.

Harvest, *Herbst* og *høst* har *h* og *st* felles og er i slekt med hverandre. Men i *høst* har det elementet som tilsvarte henholdsvis *rv* og *rb* i de mer opprinnelige formene *harvest* og *Herbst*, falt bort.

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825